

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

โรคไข้หวัดนก

ไข้หวัดนกหรือไข้หวัดใหญ่ในสัตว์ปีกเกิดจากการติดเชื้อไวรัส Avian Influenza virus type A ในตระกูล *Orthomyxo viridae* ซึ่งเป็น RNA ไวรัสชนิดมีเปลือกหุ้ม โดยมี surface antigens ที่สำคัญได้แก่ haemagglutinin (H) มี 15 ชนิด (H1 - H15) และ neuraminidase (N) มี 9 ชนิด (N1 - N9) แบ่งกลุ่มเชื้อไวรัสตามความรุนแรง และชนิดของ antigens ดังนี้ 1) Type A มี 15 subtype พบในสัตว์ปีกทุกชนิด และยังพบในคนหรือสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอื่นๆ เช่น สุกร และม้า เป็นต้น 2) Type B ไม่มี subtype พบเฉพาะในคน 3) Type C ไม่มี subtype พบในคนและสุกร โดยทั่วไปเชื้อไวรัสแต่ละชนิดจะแพร่ระบาดติดต่อและสร้างปัญหาให้กับคนหรือสัตว์แต่ละชนิดเป็นการเฉพาะ ไม่ข้ามสายพันธุ์ แต่มักพบเชื้อไวรัสกลุ่มนี้เกือบทุกชนิดในสัตว์ปีก (เชื้อไวรัสที่ติดต่อในคน อยู่ใน Subtype H1, H2 และ H3; Verginia *et al.*, 2005)

การติดต่อของโรค เชื้อไวรัสจะแพร่ออกมาทางสารคัดหลั่งและอุจจาระ การติดต่อระหว่างสัตว์ปีก ส่วนใหญ่เกิดโดยการสัมผัสกับอุจจาระที่มีเชื้อไวรัสปนเปื้อนอยู่ มากกว่าการแพร่ทางอากาศ การติดต่อจากสัตว์ปีก ไปสู่คน ส่วนใหญ่ติดจากการสัมผัสกับสัตว์ป่วยโดยตรง เด็กและผู้สูงอายุจะติดเชื้อได้ง่ายกว่าคนหนุ่มสาว ส่วนทางอ้อม โดยการสัมผัสกับสารคัดหลั่งของสัตว์ที่ป่วยเป็นโรค เช่น สัมผัสกับอุจจาระ น้ำมูก น้ำตา น้ำลายของสัตว์ป่วย จากรายงานของผู้ป่วยในประเทศไทย พบว่า ผู้ป่วยได้นำไก่ที่ป่วยหรือตายมาทำเป็นอาหาร ซึ่งทำให้เกิดการติดเชื้อได้ในระหว่างที่สัมผัสกับสัตว์ป่วย/ตาย และระหว่างการปรุงอาหาร การติดต่อระหว่างคนสู่คนยังไม่มีรายงานที่ยืนยันแน่นอน อย่างไรก็ตามผู้ที่มีความเสี่ยงในการเกิดโรค คือ ผู้ที่มีอาชีพใกล้ชิดกับสัตว์ปีก เด็กที่ชอบเล่นคลุกคลีกับสัตว์ปีก หรือปนเปื้อนจากมูลรวมทั้งสารคัดหลั่งของสัตว์ปีก เป็นต้น (กรมการแพทย์, 2548)

ระยะฟักตัวของโรคอาจสั้นเพียงไม่กี่ชั่วโมงจนถึง 3 วัน ขึ้นกับชนิดของเชื้อ วิธีการที่ได้รับเชื้อ จำนวนเชื้อ และชนิดของสัตว์ อาการที่แสดงออกขึ้นกับหลายปัจจัย เช่น ชนิดสัตว์ อายุ สภาพแวดล้อม และความเครียด และโรคแทรกซ้อน อาการที่พบโดยทั่วไป สัตว์จะซบเซา ซึมมาก ไม่กินอาหาร ขนยุ่ง

ไข้ลด ไอ จาม หายใจลำบาก น้ำตาไหลมาก หน้าบวม หงอนมีสีคล้ำ อาจมีอาการของระบบประสาท และท้องเสีย รายที่รุนแรงจะตายกะทันหันโดยไม่แสดงอาการ (อัตราการตายอาจสูงถึง 100%) สัตว์ปีกส่วนใหญ่จะตายอย่างปัจจุบันทันด่วน จนไม่สามารถสังเกตอาการได้ สัตว์ปีกที่ป่วยจะมี น้ำมูก ไอจาม หลอดลมอักเสบ ผอมแห้ง เบื่ออาหาร ท้องเสีย ไข้ลด ไข้นิ่ม ไข่มิรูปร่างผิดปกติ เหนียงบวม หงอนบวม หน้าบวม เปลือกตาบวม ข้อมบวม หลอดลมบวม น้ำ มีจุดเลือดออกสีแดงคล้ำ บริเวณ เหนียง หงอน และขา ของสัตว์ปีก การเคลื่อนไหวผิดปกติ อาจมีอาการชักกระตุก (รุ่งเรือง, 2548) สำหรับวิธีการขึ้นอยู่กับชนิดของเชื้อและชนิดสัตว์ ในรายที่รุนแรงและตายทันทีอาจไม่พบ วิธีการใดๆ ลักษณะของวิธีการที่มีรายงานในไก่และไก่งวง ได้แก่ ซากผอมแห้ง มีการบวมน้ำใต้ผิวหนังส่วนหัวและคอ ตาอักเสบบวมแดง และอาจมีจุดเลือดออก หลอดลมอักเสบรุนแรงมีเมือกมาก มีจุดเลือดออกที่กระเพาะแท้ โดยเฉพาะตรงรอยต่อกับก้น มีการลอกหลุดและจุดเลือดออกที่ผนังก้น ไตบวมแดง (กรมปศุสัตว์, 2548ค)

เชื้อไวรัส H5N1 ซึ่งเป็นสายพันธุ์ที่กำลังระบาดในขณะนี้ มีความคงทน ต่อสภาพแวดล้อม ดังนี้ 1) สามารถอยู่ในมูลสัตว์ที่เป็ยกขึ้น ได้นาน 44 วัน 2) สามารถอยู่ในแหล่งน้ำที่มีอุณหภูมิ 0°C ได้นาน 30 วัน แต่อยู่ที่ 22°C ได้นาน 4 วัน 3) ความสามารถในการติดต่อ จะลดลงอย่างรวดเร็ว ถ้า เชื้ออยู่ในสภาพที่มี pH = 5 หรือน้อยกว่า หรือในสภาพที่มีอุณหภูมิ 56°C หรือสูงกว่า และ 4) ผงซักฟอก น้ำยาฆ่าเชื้อทั่วไป และแสง UV สามารถทำลายเชื้อไวรัส H5N1 ได้ (พงศ์พิพัฒน์, 2547)

เหตุการณ์ของโรคไข้หวัดนกที่เกิดขึ้นในประเทศไทยช่วงปี 2547 -2548

กรมปศุสัตว์ (2549) ได้รายงานว่าการระบาดของโรคไข้หวัดนกในต้นปี 2547 สัตว์ปีก ของเกษตรกรได้ติดเชื้อและแพร่กระจายโรคนี้ไปอย่างรวดเร็ว โดยจะเห็นได้จากประกาศครั้งแรกเมื่อ 23 มกราคม 2547 เฉพาะที่ จ.สุพรรณบุรี (2 อำเภอ) หลังจากนั้นเพียง 1 สัปดาห์ (30 มกราคม) เชื้อโรคได้แพร่ออกไปถึง 31 จังหวัด (63 อำเภอ) ทำลายสัตว์ปีกไปเป็นจำนวนยอดรวม 18.4 ล้านตัว และได้กระจายไปทุกภูมิภาคของประเทศ (41 จังหวัด) ไม่เว้นแม้แต่ภาคใต้ โดยมีสัตว์ปีกถูกทำลาย ไปแล้วกว่า 30 ล้านตัว

ประเทศไทย ยอมรับว่ามีการระบาดมาสู่คนตั้งแต่มกราคม 2547 โดยเป็นผู้ป่วยเด็กจาก จังหวัดสุพรรณบุรีและกาญจนบุรี ต่อมา มีรายงานผู้ป่วยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนสิ้นเดือนมีนาคม สรุพบมี ผู้ป่วยทั้งสิ้น 12 ราย เสียชีวิตจาก Multiple organ dysfunction syndrome (ภาวะที่มีการอักเสบ แพร่กระจาย โดยมีสาเหตุจากการติดเชื้อ เช่น ปอดอักเสบ) มากที่สุดจำนวน 8 ราย (67.0%) ทั้งนี้ ผู้ป่วยทั้ง 12 ราย มาจากภาคกลาง 7 ราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3 ราย และภาคเหนือ 2 ราย โดย เป็นเพศชาย 8 ราย เพศหญิง 4 ราย ส่วนใหญ่เป็นเด็กซึ่งมีจำนวน 7 ราย ผู้ป่วยทั้งหมดมีอายุเฉลี่ย 10

ปี (2-58 ปี) จากข้อมูลในเบื้องต้นพบว่าเป็นผู้ป่วยมีประวัติใกล้ชิดกับไก่ที่ป่วยจำนวน 2 ราย (16.7%) ซ้ำและไก่ที่ป่วย 3 ราย (25%) สัมผัสไก่ที่มีอาการป่วย 7 ราย (58.3%) สัมผัสไก่ที่ตายจำนวน 8 ราย (56.7%) และเก็บเนื้อไก่ที่ป่วยตายไว้ในบ้าน 6 ราย (50%; คารินทร์ และคณะ, 2546) นอกจากนี้พบว่า นกป่า เป็ด ไก่วงและนกน้ำเป็นแหล่งรังโรคของเชื้อไข้หวัดนก (เป็นแหล่งโรคที่ก่อให้เกิดปัญหา) ความเสี่ยงของไก่ที่ไม่มีภูมิคุ้มกันโรคที่มีโอกาสไปสัมผัสกับสัตว์ปีกข้างต้นถือว่ามีความเสี่ยงสูง แต่ยังไม่ทราบปัจจัยแท้จริงที่ทำให้เกิดการระบาดของโรคในแต่ละพื้นที่ (พงศพิพัฒน์, 2547)

ลำดับเหตุการณ์การระบาดของโรคไข้หวัดนกคร่าวๆ มีดังนี้ (กรมปศุสัตว์, 2548ง)

- 16 มกราคม 2547 สิงคโปร์สั่งห้ามนำเข้าไก่จากไทย เหตุผลเพราะเกรงโรคอหิวาต์ระบาด (ตามข้ออ้างของรัฐบาลไทย)
- 22 มกราคม 2547 ญี่ปุ่นสั่งห้ามไก่ไทยเข้าประเทศ
- 23 มกราคม 2547 ฝรั่งเศสประกาศห้ามนำเข้าไก่จากไทย รวมทั้งฮ่องกงก็สั่งระงับการนำเข้าไก่สดแช่แข็งจากไทย
- 26 มกราคม 2547 พบเด็กชายอายุ 6 ขวบ เสียชีวิตเป็นรายแรกจากโรคไข้หวัดนก
- 27 มกราคม 2547 พบเด็กชายอายุ 6 ขวบ เสียชีวิตเป็นรายที่ 2 พร้อมประกาศเพิ่มเติมควบคุมการแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดนกจาก 10 เป็น 13 จังหวัด
- 28 มกราคม 2547 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประกาศเพิ่มเติมควบคุมการแพร่ของระบาดไข้หวัดนก รวมเป็น 25 จังหวัด
- 30 มกราคม 2547 ประกาศพื้นที่ควบคุมโรคเพิ่มอีก 5 จังหวัด คือ พังงา แม่ฮ่องสอน ตาก มหาสารคาม และอุดรธานี
- 1 กุมภาพันธ์ 2547 พบผู้เสียชีวิตจากโรคไข้หวัดนกอีก 1 ราย
- 3 กุมภาพันธ์ 2547 มีขอดการทำลายสัตว์ปีกประมาณ 20 ล้านตัว และญี่ปุ่นไม่ยอมรับไก่ต้มสุกจากไทย (ชนิดต้มสุกมีมูลค่า 18,744 ล้านบาท)
- 4 กุมภาพันธ์ 2547 อียู งดนำเข้าไก่แช่แข็งและไก่แปรรูปจากไทย 6 เดือน (แต่ยังอนุญาตให้นำเข้าไก่ปรุงสุก) ส่งผลให้ไก่ที่กำลังขนส่งไปต้องขนกลับ คาดว่ามีมากถึง 500 ตู้คอนเทนเนอร์ (20,000 ตัน)
- 5 กุมภาพันธ์ 2547 มีผู้ติดเชื้อไข้หวัดนกที่ยืนยันอย่างเป็นทางการแล้ว 5 ราย เสียชีวิตทั้งหมด
- 9 กุมภาพันธ์ 2547 ทุกพื้นที่กลายเป็นพื้นที่เฝ้าระวัง (สีเหลือง) มีเพียงพื้นที่ลาดกระบัง : กทม. ที่ยังเป็นเขตพื้นที่ควบคุม (สีแดง)
- 12 กุมภาพันธ์ 2547 พบผู้ป่วยไข้หวัดนกที่ชัชภูมิเพิ่มอีก 1 ราย รวมเป็น 6 ราย

- 13 กุมภาพันธ์ 2547 พบผู้ป่วยเพิ่มขึ้นอีก 2 ราย รวมเป็น 8 ราย โดยเสียชีวิตแล้ว 5 ราย
- 15 กุมภาพันธ์ 2547 เก็บตัวอย่างรอบที่สองทั่วประเทศ 10,300 ตัวอย่างในพื้นที่ 427 จุด พบเชื้อใช้หัดคนก จากการตรวจสอบซ้ำ 14 จุด ในพื้นที่ 9 จังหวัด ดังนี้
 - จ. ชัยภูมิ : อ. บ้านเขว้า และ อ. เกษตรสมบูรณ์ พบในไก่ชน
 - จ. ร้อยเอ็ด : อ. เกษตรวิสัย พบในเป็ดไล่ทุ่ง 1 คู่
 - จ. อุทัยธานี : อ. บ้านไร่ พบในไก่ชน
 - จ. อุตรดิตถ์ : อ. ตรอน พบในไก่ชน
 - จ. สุโขทัย : อ. ศรีสำโรง พบในไก่ชน
 - จ. กาญจนบุรี : พบสองจุด คือ อ. หนองปรือ และ อ. ห้วยกระเจา พบในไก่ชน
 - จ. นครปฐม : อ. เมือง พบในไก่ชน
 - จ. เพชรบุรี : อ. ชะอำ พบในไก่ชน
 - จ. พังงา : พบ 4 จุด คือ อ. ตะกั่วป่า, อ. ตะกั่วทุ่ง, อ. กะปง, อ. ทับพุด พบในไก่ชน
- 18 กุมภาพันธ์ 2547 เหลือพื้นที่ควบคุมการระบาดของโรคใช้หัดคนกหรือพื้นที่สีแดงเพียง 4 จุด คือ จ. อุทัยธานี เพชรบุรี กาญจนบุรี และนครปฐม
- 19 กุมภาพันธ์ 2547 พื้นที่สีแดง 4 จุด ได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่สีเหลือง
- 12 เมษายน 2547 กรมปศุสัตว์ออกหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดให้ระงับการชนไก่ภายในจังหวัด
- 19 เมษายน 2547 พบการระบาดที่ จ. อุตรดิตถ์ ประเทศไทยยังไม่เป็นพื้นที่ปลอดใช้หัดคนก
- 22 พฤษภาคม 2547 พบเชื้อใช้หัดคนกขึ้นอีกครั้งที่ จ. เชียงใหม่ โดยในช่วงระยะแรกๆ มีสัตว์ปีกทยอยตายวันละ 10-20 ตัว จากไก่ทั้งหมด 2,748 ตัว แต่บางวันก็ตายเพียง 1-2 ตัว ซึ่งคาดว่าเป็นการตายแบบปกติ จนมีการทำลายสัตว์ปีกหมดในฟาร์มตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม 2547
- 8 กรกฎาคม 2547 รัฐบาลไทยสั่งห้ามนำเข้าสัตว์ปีกทุกชนิดจากประเทศที่มีรายงานการเกิดโรคระบาดใช้หัดคนก และควบคุมการเคลื่อนย้ายสัตว์ปีกในพื้นที่ทุกจังหวัดที่เป็นเขตสงสัย ตลอดจนให้ขึ้นทะเบียนผู้เลี้ยงสัตว์ปีกทั้งหมดสำหรับไก่ชนให้จัดทำสมุดประจำตัวไก่
- 15 กันยายน 2547 กรมปศุสัตว์ประกาศห้ามใช้วัคซีนใช้หัดคนกกับสัตว์ปีกทุกชนิดในประเทศไทย

- 11 ตุลาคม 2547 มีรายงานยืนยันผู้ป่วยด้วยโรคไข้หวัดนกยังคงมีเท่าเดิม คือ 4 ราย เสียชีวิต 3 ราย รักษาหายเป็นปกติแล้ว 1 ราย ผู้ป่วยที่มีอาการเข้าข่ายว่าจะเป็น 1 ราย ที่ จ.กำแพงเพชร เสียชีวิตเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2547 และพบผู้ป่วยที่จัดอยู่ในข่ายต้องสงสัยอีก 2 ราย ที่ จ.กำแพงเพชร แต่ภายหลังยืนยันว่าเป็นเชื้อไข้หวัดใหญ่ 1 ราย โดยสรุปตั้งแต่แรกมีผู้ป่วยอยู่ระหว่างรอผลตรวจจากห้องปฏิบัติการทั้งหมด 143 คน ที่ ภาคกลาง 43 คน ภาคเหนือ 62 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 23 คน ภาคใต้ 15 คน
- 13 ธันวาคม 2547 กระทรวงสาธารณสุขให้อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ไปอบรมชาวบ้านเรื่องไข้หวัดนกทั่วประเทศ
- 19 มกราคม 2548 พบการระบาดของโรคไข้หวัดนกอีกครั้งที่ จ.ระยอง มีการทำลายไก่พื้นเมืองใน อ. แกลง ไป 20 ตัว
- 30 มกราคม 2548 กรมปศุสัตว์จัดทำโครงการเนื้อไก่ปลอดภัยผลของตรุษจีน โดยให้ติดฉลาก (สติ๊กเกอร์) ไก่ปลอดหวัดนก
- 21 กุมภาพันธ์ 2548 อีซูส่งเจ้าหน้าที่มาตรวจสอบกระบวนการผลิตไก่เนื้อของไทย
- 24 เมษายน 2548 ช่วงเฝ้าระวังโรคไข้หวัดนก 90 วัน โดยผ่านมา 40 วันแล้ว ถ้ายังไม่มีการระบาดของโรคสามารถแจ้งให้องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) เข้ามาตรวจรับรอง
- 24 พฤษภาคม 2548 ประเทศไทยไม่พบการติดเชื้อไข้หวัดนกในคนมาแล้วเป็นระยะเวลา 2 เดือน
- กรกฎาคม – กันยายน 2548 พบการระบาดรอบสามในไก่พื้นบ้านและไก่ชนที่เลี้ยงปล่อย รวมทั้งนกอพยพ ในจังหวัดสุพรรณบุรี (1 ตำบล) กำแพงเพชร (6 ตำบล) นครปฐม (4 ตำบล) กาญจนบุรี (4 ตำบล) นนทบุรี (2 ตำบล)

ยอดการทำลายสัตว์ปีกถึงวันที่ 15 มีนาคม 2547 มีจำนวนกว่า 30 ล้านตัว โดยพื้นที่ที่ประกาศว่ามีการระบาดของไข้หวัดสัตว์ปีกมีถึง 41 จังหวัด ส่วนสถานการณ์การเกิดโรคไข้หวัดนกในพื้นที่ภาคเหนือมีลำดับเหตุการณ์การเกิดโรค ดังนี้ (ณ วันที่ 15 มีนาคม 2547; กรมปศุสัตว์, 2548)

- 26 มกราคม - กำแพงเพชร (4 อ. คือ เมือง คลองลาน ไทรงาม ลานกระบือ)
 พิจิตร (2 อ. คือ โพธิ์ประทับช้าง วชิรบุรี)
 พิษณุโลก (4 อ. คือ เมือง พรหมพิราม วัดโบสถ์ ชาติตระการ)
 สุโขทัย (1 อ. คือ ศรีสำโรง)
 อุตรดิตถ์ (2 อ. คือ ตรอน พิชัย)

- อุทัยธานี (2 อ. คือ เมือง หนองฉาง)
- 28 มกราคม - ลำปาง (1 อ. คือ เมือง)
ลำพูน (2 อ. คือ ป่าซาง เวียงหนองล่อง)
เพชรบูรณ์ (1 อ. คือ เมือง)
- 29 มกราคม - เชียงราย (1 อ. คือ เมือง)
เชียงใหม่ (4 อ. คือ สันกำแพง สารภี หางดง จอมทอง)
น่าน (5 อ. คือ เถลิงพระเกียรติ เชียงกลาง บ่อเกลือ บัว แม่จริม)
- 1 กุมภาพันธ์ - แม่ฮ่องสอน (1 อ. คือ แม่สะเรียง)
- 3-5 กุมภาพันธ์ - แพร่ (2 อ. คือ เคนฮั้ว เมือง)
- 7 กุมภาพันธ์ - พะเยา (1 อ. คือ กิ่ง อ. ภูซาง)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวได้มีการดำเนินการควบคุมโรคด้วยการทำลายสัตว์ปีกครอบคลุมพื้นที่รัศมี 5 กม. รอบจุดเกิดโรคโดยใน 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน มีสัตว์ปีกถูกทำลายไปทั้งสิ้น 1,847,642 ตัว รายละเอียดแบ่งตามจังหวัด ดังนี้

- จังหวัดลำปาง จำนวน	62,961	ตัว
- จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน	842,658	ตัว
- จังหวัดลำพูน จำนวน	374,820	ตัว
- จังหวัดเชียงราย จำนวน	131,607	ตัว
- จังหวัดน่าน จำนวน	280,328	ตัว
- จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน	76,453	ตัว
- จังหวัดแพร่ จำนวน	76,561	ตัว
- จังหวัดพะเยา จำนวน	2,254	ตัว

สรุปจำนวนเงินที่ส่งจ่ายชดเชยให้เกษตรกรรวม 64,563,230 บาท ส่วนยอดเงินช่วยเหลือที่เกษตรกรขอรับเป็นเงินสดเท่ากับราคาสัตว์ปีกมีทั้งหมด 1,652,859 ตัว และขอรับเป็นพันธุ์สัตว์ปีก 12,602 ตัว (กรมปศุสัตว์, 2548)

สุชน และคณะ (2548) กล่าวว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โรคนี้นี้มีแนวโน้มระบาดกว้างขวางรุนแรง และมีความถี่ในการเกิดโรคมามากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้เชื้อไวรัสยังมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวร้ายมากขึ้น กล่าวคือ แต่เดิมการเกิดโรคในคนหรือสัตว์ มีสาเหตุมาจาก Influenza virus คนละตัว ไม่สามารถติดต่อข้ามจากสัตว์มาสู่คนได้ จนกระทั่งพบการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสจากไก่มาสู่คนครั้งแรกที่ฮ่องกงเมื่อปี 1997 ทำให้เกิดผลทางจิตวิทยาอย่างมาก เพราะมีการนำผลของ

การระบาดของโรคไข้หวัดใหญ่ในคนเมื่อปี 1918 (Spanish flu) มาเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ และยกประเด็นความปลอดภัยของบุคคลมาเป็นหลักในการพิจารณา แต่ก็เป็นการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนประมาณ 100 ปี ซึ่งปัจจุบันวิทยาการและความสามารถในการควบคุมหรือป้องกันโรคกระทำได้ดีกว่า จากการระบาดของโรคนี้ในปี ค.ศ. 2003-4 พบว่า ความสูญเสียที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มาจากการทำลายสัตว์ ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับแหล่งที่พบสัตว์ป่วย และเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสัตว์ที่ป่วยจริงแล้ว มีความแตกต่างกันนับเป็นร้อยเท่า เป็นความสูญเสียของทรัพยากรและแหล่งอาหารครั้งใหญ่ของโลก แต่กลับปรากฏว่า ไม่สามารถหยุดการแพร่ระบาดของโรคได้ ในทางตรงข้าม โรคกลับระบาดลุกลามไปทั่วทุกแหล่งที่มีการผลิตไก่เพื่อเป็นอาหารของพลโลก แม้ว่าจะมีผู้ป่วยและเสียชีวิตจากการติดเชื้อโรคในครั้งนี้ด้วย แต่การติดโรคก็มีข้อจำกัดและอยู่ในวงแคบมาก เป็นเฉพาะผู้ที่สัมผัสกับไก่ป่วยโดยตรงเท่านั้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับผู้ที่เสียชีวิตจากการขาดอาหารแล้ว พบว่า มีคนตายจากการขาดอาหารมากกว่าตายจากการป่วยด้วยโรคไข้หวัดสัตว์ปีกหลายร้อยหลายพันเท่า ด้วยเหตุนี้จึงต้องยิ่งเร่งรีบพิจารณาว่า มาตรการทำลายไก่ เพื่อยับยั้งการแพร่ระบาดของเชื้อโรคนั้น สมควรหรือคุ้มค่าหรือไม่? มีวิธีการอื่นที่เหมาะสม และคุ้มค่ากว่าหรือไม่ จะเห็นได้ว่า การกระทำที่ผ่านมาเกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ และความสูญเสียเปล่าทางทรัพยากรเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังไม่อาจยับยั้งการแพร่ระบาดของโรค รวมทั้งไม่สามารถรับประกันความปลอดภัยต่อประชาชนได้

มาตรการความช่วยเหลือ

มาตรการความช่วยเหลือผู้ผลิต/ผู้เลี้ยงสัตว์ปีกจากภาครัฐฯ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (กรมปศุสัตว์, 2548ข)

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้ความช่วยเหลือเกษตรกรผู้ได้รับผลกระทบจากไข้หวัดนก ผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ดังนี้

1. กรณีเกษตรกรกู้เงินจากธนาคารหรือสถาบันการเงิน หนี้ที่เกิดจากการลงทุนเลี้ยงสัตว์ปีก และได้รับความเสียหายจากโรคระบาด สามารถขอพักชำระดอกเบี้ยและขยายเวลาชำระเงินต้นออกไป 6 เดือน โดยรัฐจะชดเชยเงินให้เป็นเวลา 6 เดือน และในกรณีที่เกษตรกรต้องปรับปรุงโรงเรือนแบบเปิดเป็นแบบปิด จะติดต่อหาแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้

2. กระทรวงเกษตรฯ มอบหมายให้กรมปศุสัตว์ทำหน้าที่ตรวจสอบจำนวนสัตว์ปีกที่ถูกทำลายของเกษตรกร รวมทั้งต้องการความช่วยเหลือเป็นพันธุ์สัตว์หรือเงินสด โดยดำเนินการในช่วงกุมภาพันธ์ 2547 ในระบบขึ้นทะเบียน

สำหรับเกณฑ์การให้ความช่วยเหลือเป็นตัวเงิน เพื่อเป็นค่าชดเชยในการทำลายสัตว์ปีกที่เป็นโรคระบาด หรือสัตว์ที่เป็นพาหะของโรค ให้จ่ายร้อยละ 75 ของราคาสัตว์ที่จำหน่ายได้ในตลาด

ท้องถิ่น โดยมีนายสัตวแพทย์และพนักงานฝ่ายปกครองส่วนท้องถิ่นที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัด รวมอย่างน้อย 2 คน เป็นผู้พิจารณา โดยในการทำลายสัตว์ปีกที่ผ่านมา เกษตรกรได้ค่าชดเชย ดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2547)

- ไก่ไข่ ช่วยเหลือเป็นพันธุ์ไก่อายุ 18 สัปดาห์ หรือเงินสดในราคาตลาด พร้อมค่าชดเชยตัวละ 40 บาท
- ไก่เนื้อ ช่วยเหลือเป็นเงินสดมูลค่าเท่ากับราคาไก่เนื้ออายุ 22 วัน พร้อมค่าชดเชยตัวละ 20 บาท หากเป็นลูกไก่เนื้ออายุ 1-21 วัน จ่ายเฉพาะค่าชดเชย
- ไก่พื้นเมืองหรือไก่ลูกผสม ช่วยเหลือเป็นเงินสดมูลค่าเท่ากับราคาไก่อายุ 2 เดือน พร้อมค่าชดเชยตัวละ 40 บาท หากเป็นลูกไก่อายุ 1-45 วัน จ่ายเฉพาะค่าชดเชย
- เป็ดเนื้อ ช่วยเหลือเป็นเงินสดมูลค่าเท่ากับราคาเป็ดเนื้ออายุ 45 วัน พร้อมค่าชดเชยตัวละ 20 บาท หากเป็นลูกเป็ดอายุ 1-21 วัน จ่ายเฉพาะค่าชดเชย
- นกกระทา ช่วยเหลือเป็นเงินสดมูลค่าเท่ากับราคานกกระทาอายุ 45 วัน พร้อมค่าชดเชยตัวละ 5 บาท หากเป็นลูกนกกระทาอายุ 1-21 วัน จ่ายเฉพาะค่าชดเชย
- เป็ดไข่ ช่วยเหลือพันธุ์เป็ดไข่อายุ 18 สัปดาห์ หรือเงินสดในราคาตลาด พร้อมค่าชดเชยตัวละ 40 บาท
- ไก่วง ช่วยเหลือพันธุ์ไก่วงอายุ 2 เดือน หรือเงินสดในราคาตลาด พร้อมค่าชดเชยตัวละ 40 บาท
- ห่าน ช่วยเหลือเป็นเงินสดราคาห่านอายุ 2 เดือน พร้อมค่าชดเชยตัวละ 40 บาท
- นกกระทาจอกเทศ ช่วยเหลือเป็นเงินสดมูลค่าตัวละ 2,500 บาท พร้อมค่าชดเชยตัวละ 100 บาท

5. กรณีเกษตรกรทำลายสัตว์ปีกเองก่อนเจ้าหน้าที่สั่งทำลาย หลังวันที่ 1 มกราคม 2547 และกรณีที่สัตว์ปีกของเกษตรกรตายหรือเกษตรกรทำลายเอง เนื่องจากภาวะโรคระบาดในช่วงเดือนธันวาคม 2546 ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริง เพื่อให้ความช่วยเหลือตามเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้น

6. ระยะเวลาให้ความช่วยเหลือ ขยายเวลาให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีกที่ประสบภาวะโรคตั้งแต่วันที่ 19 พฤศจิกายน 2546 จากเดิมที่ช่วยเหลือไว้ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2546

สถาบันการเงิน (กรมบัญชีกลาง, 2547)

ธนาคารแห่งประเทศไทย

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ขยายกลุ่มเป้าหมายที่จะให้ความช่วยเหลือจากเดิมที่จะให้ความช่วยเหลือเฉพาะเกษตรกรให้ครอบคลุมถึงผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โรงชำแหละ โรงงานแปรรูป ผู้ส่งออก และผู้ผลิตไก่พ่อ-แม่พันธุ์ รวมทั้งเกษตรกรที่จะเปลี่ยนอาชีพ นอกจากนี้ยังได้ขยายพื้นที่ช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศ โดยมีวงเงินที่จะสนับสนุนให้กับสถาบันการเงิน 10,000 ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 0.01 เป็นระยะเวลาต่อไปอีก 1 ปี ถึงเดือนมีนาคม 2549 โดยให้เกษตรกรกู้ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2

ธนาคารพาณิชย์

สถาบันการเงินที่เป็นธนาคารพาณิชย์ที่เคยได้ให้ความช่วยเหลือกับเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากไข้หวัดนก ยินดีที่จะปล่อยสินเชื่อตามมาตรการเดิมต่อไปอีก 1 ปี ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2 โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ ผู้กู้ควรได้รับการรับรองมาตรฐานการเลี้ยงสัตว์จากกรมปศุสัตว์เสียก่อน

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)

ในด้านความช่วยเหลือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ข้อมูล ณ วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2547 มีผู้กู้เงินเพื่อทำธุรกิจเกี่ยวกับสัตว์ปีกทั่วประเทศ 3,650 ล้านบาท เป็นผู้ที่ได้รับความเสียหายจากโรคไข้หวัดนกและถูกทำลาย 2,835 ครัวเรือน มีสัตว์ถูกทำลาย 7 ล้านตัว คิดเป็นมูลค่าความเสียหาย 582.7 ล้านบาท ทาง ธกส. ได้ช่วยพักชำระเงินต้นและดอกเบี้ย 6 เดือน และมีบริการด้านสินเชื่อให้กับเกษตรกร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. สินเชื่อฟื้นฟูกิจการ เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการจัดหาพันธุ์สัตว์ อาหาร ยา และอื่นๆ ในการเริ่มเลี้ยงสัตว์รอบใหม่ของเกษตรกรที่มีโรงเรือนเดิมอยู่แล้ว มีวงเงินรวม 10,000 ล้านบาท โดยคิดอัตราดอกเบี้ย 2 ปีแรก ปีละ 2% ปีที่ 3 ขึ้นไปเริ่มต้นที่ 5% ต่อปี กำหนดคืนเงินกู้ปีที่ 1 ชำระดอกเบี้ยเมื่อครบรอบปี ส่วนปีที่ 2 ชำระดอกเบี้ยทุก 6 เดือน และปีที่ 3 เป็นต้นไป ชำระดอกเบี้ยทุกเดือน
2. สินเชื่อเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการเลี้ยงสัตว์ปีก จากระบบเปิดเป็นระบบปิด วงเงินรวม 10,000 ล้านบาท ให้วงเงินกู้ต่อรายไม่เกิน 5 ล้านบาท คิดดอกเบี้ยอัตราเดียวกับสินเชื่อเพื่อฟื้นฟูกิจการ
3. สินเชื่อเพื่อยกระดับโรงชำและชำแหละสัตว์ปีก วงเงินรวม 5,000 ล้านบาท ให้วงเงินกู้ต่อรายไม่เกิน 100 ล้านบาท อัตราดอกเบี้ยปีละ 5% ชำระทุกเดือน

กรณีศึกษาการให้สินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตร (ธ.ก.ส.) ในพื้นที่ จ. เชียงใหม่

สุชน และคณะ (2549ก) รายงานว่า ผู้ประกอบการเลี้ยงสัตว์ปีกที่ไปขอกู้เงินกับ ธกส. เพื่อนำมาใช้ในกิจการในจังหวัดเชียงใหม่มีจำนวนทั้งสิ้น 36 ราย ยอดรวมทั้งสิ้น 16.595 ล้านบาท โดยสินเชื่อที่ขอกู้กัน คือ สินเชื่อฟื้นฟูปฏิบัติการเลี้ยงสัตว์ปีกจำนวน 4 ราย รวมเป็นเงิน 2.130 ล้านบาท ส่วนสินเชื่อเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการเลี้ยงสัตว์ปีกมีจำนวน 32 ราย คิดเป็นเงินเท่ากับ 14.465 ล้านบาท โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการใน อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวน 18 ราย คิดเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 7.059 ล้านบาท รองลงมาเป็นผู้ประกอบการใน อ.สันป่าตอง (6 ราย, 2.360 ล้านบาท) อ.หางดง (4 ราย, 0.88 ล้านบาท) แม่ว้าง (1 ราย, 0.5 ล้านบาท) แม่ริม (1 ราย, 0.523 ล้านบาท) คอยหล่อ (1 ราย, 0.142 ล้านบาท) และสารภี (1 ราย, 3.0 ล้านบาท) จากข้อมูลการกู้ยืมข้างต้น จะเห็นได้ว่า เกษตรกรแต่ละรายมียอดเงินกู้ที่ไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนหลักทรัพย์ค้ำประกันและความจำเป็นเพื่อใช้ในการกิจการ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การให้ความช่วยเหลือเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีกที่ประสบความเสียหายจากโรคไข้หวัดนก โดยสำนักงานธนาคารเพื่อการเกษตร (ธ.ก.ส.) จังหวัดเชียงใหม่ (ข้อมูลในช่วง 1 มีนาคม 2547-31 มีนาคม 48)

สาขา	เงินกู้เพื่อฟื้นฟูปฏิบัติการ		เงินกู้เพื่อปรับเปลี่ยนระบบการเลี้ยง	
	ราย	(บาท)	ราย	(บาท)
จอมทอง	2	630,000	-	-
สันป่าตอง	-	-	6	2,360,000
สันกำแพง	-	-	18	7,059,000
แม่ว้าง	1	500,000	1	500,000
หางดง	1	1,000,00	4	880,000
แม่ริม	-	-	1	523,550
คอยหล่อ	-	-	1	142,500
สารภี	-	-	1	3,000,000
รวม	4	2,130,00	32	14,465,050

ผลกระทบจากการระบาดของโรคไข้หวัดนก

ด้านการผลิต

นิรนาม (2547) ได้ระบุความสูญเสียอันเนื่องมาจากโรคไข้หวัดนกสองครั้ง คือ ครั้งแรก (ช่วง มกราคม – มิถุนายน 2547) รัฐบาลได้ทำลายสัตว์ปีกไปเป็นจำนวน 60 ล้านตัว โดยแบ่งเป็นไก่ไข่ 17 ล้านตัว ไก่ชน 1.8 ล้านตัว ไก่เนื้อ 10 ล้านตัว นกกระทา 8 ล้านตัว และอื่นๆ อีก 7 ล้านตัว ส่วนการเกิดโรคครั้งที่สอง (กรกฎาคม – พฤศจิกายน 2547) มีการทำลายสัตว์ปีกทั้งสิ้น 1.77 ล้านตัว แบ่งเป็น ไก่ไข่ 0.7 ล้านตัว ไก่เนื้อ 0.4 ล้านตัว ไก่พื้นเมือง 0.05 ล้านตัว เป็ดไข่ 0.3 ล้านตัว นกกระทา 1.5 ล้านตัว และไข่เป็ดสำหรับฟัก 3.8 ล้านฟอง

สุชน และคณะ (2548) ได้รายงานถึงผลกระทบจากการระบาดของโรคไข้หวัดนกและมาตรการฟื้นฟูของภาครัฐและเอกชน ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2546-2547 ปรากฏว่า การผลิตสัตว์ปีกภายในประเทศ กรณีของไก่เนื้อลดลง 33% ไก่ไข่ลดลง 26% เมื่อสำรวจข้อมูลจากเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีกในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่มีการทำลายสัตว์ปีกมากที่สุด ซึ่ง ได้แก่ จ.เชียงใหม่ ลำพูน และน่าน จำนวน 2,908 ราย ปรากฏว่า ในช่วงก่อนการทำลายมีสัตว์ปีกในบ้านหรือฟาร์มป่วยตายเพียง 2.5% ส่วนที่เหลือ (97.5%) ถูกทำลายเนื่องจากอยู่ในรัศมี 5 กม. เมื่อสำรวจทั้งหมดบ้านทำให้ทราบว่า มีจำนวนผู้เลี้ยงในพื้นที่ 3 จังหวัดข้างต้นลดลงไป 17, 23 และ 21% ตามลำดับ ส่วนการกำหนดให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนระบบการเลี้ยงจากเดิมไปสู่ระบบปิด กลุ่มเกษตรกรตัวอย่างถึง 75% ระบุว่า ปฏิบัติไม่ได้ จึงทำให้ส่วนหนึ่ง (23%) ประสงค์จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพใหม่ที่ไม่ใช่สัตว์ปีก ในด้านความช่วยเหลือจากภาครัฐและเอกชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมากกว่า 97% ได้รับความช่วยเหลือแล้ว ซึ่งจำนวน 71 และ 68% ของกลุ่มตัวอย่าง ระบุว่าพอใจกับเงินชดเชยและเงินช่วยเหลือเพื่อฟื้นฟูการเลี้ยงใหม่ แต่ความช่วยเหลือด้านอื่นๆ เช่น ด้านสินเชื่อเงินกู้และการลดหย่อนภาษี เป็นต้น เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ปีกโดยเฉพาะรายย่อยแทบจะไม่ได้รับเลย

นอกจากนี้สุชน และคณะ (2548) ยังได้รายงานถึงข้อมูลการผลิตและรายได้ของเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่จำนวน 1 ราย (ตารางที่ 2) ซึ่งเดิมเลี้ยงแบบโรงเรือนเปิดแต่ภายหลังเปลี่ยนมาเป็นโรงเรือนปิด (เดิมเป็นโรงเรือนเปิด 3 โรง และโรงเรือนปิด 2 โรง ปรับมาเป็นแบบโรงเรือนเปิด 1 โรง และโรงเรือนปิด 4 โรง) โดยกู้เงินมาลงทุน จำนวน 1.3 ล้านบาท จึงทำให้มีหนี้เพิ่มขึ้นเป็น 1.6 ล้านบาท ผลปรากฏว่า สามารถเลี้ยงไก่ได้มากขึ้น 11.1% ประกอบกับภาวะราคาไข่ไก่ในช่วงหลังเกิดวิกฤตการณ์ไข้หวัดนก (ปี 2548) ขยับเพิ่มขึ้นเป็น 2.40 บาท/ฟอง หรือเท่ากับเพิ่มขึ้น 42.0% เมื่อเทียบกับปี 2546 (เจริญ โภคภัณฑ์ จำกัด, 2548) จึงทำให้ผลต่างของกำไร (โดยประมาณ) ในช่วงหลังเกิดโรคเพิ่มขึ้นอย่างมากเมื่อเทียบกับช่วงก่อนเกิดโรค อย่างไรก็ดี หากคำนวณโดยใช้ราคาไข่ในปี

2546 (ช่วงก่อนเกิดโรคไข้หวัดนก) เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มเพียง 2.6% ซึ่งไม่คุ้มค่าต่อการทำโรงเรือนปิด

ตารางที่ 2 จำนวนไก่ ค่าใช้จ่ายและรายได้จากการเลี้ยงไก่ไข่ของเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนโรงเรือนภายหลังจากเกิดโรคไข้หวัดนก (n=1)

	ก่อนเกิดโรค (ปี 2546)	หลังเกิดโรค (กรกฎาคม 2548)	
จำนวนไก่ (ตัว)	18,000	20,000	
จำนวนโรงเรือน (ปิด/เปิด)	5 (2/3) ^{1/}	5 (4/1) ^{2/}	
ค่าไฟ (บาท/เดือน)	30,000	65,000	
ค่าปรับปรุงฟาร์ม (บาท)	0	1,300,000	
รายได้ (บาท/เดือน)	575,100	668,160 ^{3/}	1,152,000 ^{4/}
หนี้สิน (บาท)	300,000	1,600,000	
อาหารไก่ (บาท/เดือน)	515,484	514,240	
กำไร (บาท/เดือน)	29,616	30,400 ^{5/}	572,760 ^{6/}

^{1/} ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ไข้หวัดนกมีโรงเรือนปิด 2 โรง และโรงเรือนเปิด 3 โรง

^{2/} หลังเกิดวิกฤตการณ์ไข้หวัดนกมีโรงเรือนปิด 4 โรง และโรงเรือนเปิด 1 โรง

^{3/} กำหนดที่ราคา 1.42 บาท ซึ่งเป็นราคาเฉลี่ยก่อนเกิดไข้หวัดนก

^{4/} กำหนดที่ราคา 2.40 บาท ตามราคาในขณะนั้น ซึ่งเกิดภาวะขาดแคลน

^{5/} ใช้ราคาช่วงก่อนไข้หวัดนก

^{6/} คำนวณจากราคาปัจจุบัน (ต้นปี 2548)

ณฐพล (2544) ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการลงทุนเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนเปิดกับโรงเรือนปิด โดยสุ่มตัวอย่างฟาร์มไก่ไข่ ในพื้นที่ อ.บ้านโพธิ์ จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 16 ราย เป็นโรงเรือนเปิดจำนวน 15 ราย ซึ่งแบ่งขนาดฟาร์มออกตามจำนวนไก่ที่เลี้ยง คือ < 50,000, 50,000-100,000 ตัว และ >100,000 ตัว ส่วนอีก 1 รายเป็นโรงเรือนปิด ศึกษาเป็นระยะเวลา 12 เดือน ผลปรากฏว่า ต้นทุนการผลิตทั้งหมดและอัตรากำไรของไก่ที่เลี้ยงในโรงเรือนปิดมีค่าสูงกว่าโรงเรือนเปิดเท่ากับ 21.61 บาท/ตัว (400.64 vs. 375.72-382.85 บาท/ตัว) และ 5.4% (76.2 vs. 70.6-70.8% ตามลำดับ) เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตต่อฟอง จึงมีค่าไม่ต่างกันไม่ว่าจะเลี้ยงในโรงเรือนแบบเปิดหรือปิด (1.44 vs. 1.45-1.48 บาท)

กุสุมา (2545) ได้เปรียบเทียบต้นทุนการผลิตและผลตอบแทนการเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนแบบเปิดของเกษตรกรที่เลี้ยงแบบอิสระกับแบบรับจ้างเลี้ยง ใน อ.เมือง จ.อุดรธานี โดยใช้แบบสัมภาษณ์เก็บข้อมูล พบว่า ต้นทุนการผลิตทั้งหมดและต่อการผลิตไข่ 1 ฟองของผู้เลี้ยงแบบรับจ้างมีค่าสูงกว่าเลี้ยงแบบอิสระเท่ากับ 83 บาท/ตัว (490.51 vs. 407.51 บาท) และ 0.28 บาท/ฟอง

จักรวัชร (2547) ได้สรุปต้นทุนการเลี้ยงไก่ไข่ในโรงเรือนปิดขนาด 10 x 120 x 3.25 เมตร พร้อมอุปกรณ์ (ระบบ Evaporative cooling system ระบบการให้น้ำ กรงตับ 2 ชั้น ระบบครนและอุปกรณ์ ดังใส่อาหารหรือไซโล) เลี้ยงไก่ไข่ได้ 14,112 ตัว ประมาณการว่ามีค่าใช้จ่าย 2,300 บาท/ตารางเมตร (เฉลี่ย 11.7 ตัว/ตารางเมตร) มีอัตราการให้ไข่เฉลี่ย 75.34% โดยคิดค่าเสื่อมเฉลี่ย 0.08 บาท/ไข่ 1 ฟอง

ด้านเศรษฐกิจและสังคม

สุชน และคณะ (2549) ได้รายงานถึงความสูญเสียของโรคไข้หวัดนกต่อการส่งออกเนื้อไก่และไข่ไก่ในปี 2547 พบว่ามีปริมาณลดลงมากถึง 60 และ 70% ตามลำดับ เมื่อเทียบกับช่วงก่อนเกิดไข้หวัดนกในปี 2546 (ตารางที่ 3) เมื่อสำรวจข้อมูลในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคเหนือตอนบนที่มีการทำลายสัตว์ปีกมากที่สุด คือ จ.เชียงใหม่ ลำพูน และน่าน พบว่า กลุ่มผู้ค้า ผู้แปรรูปและผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิตสัตว์ 83% ของกลุ่มตัวอย่าง (n = 239) ไม่เห็นด้วยกับการที่คนไทยในช่วงเกิดโรคงดบริโภคสัตว์ปีกและผลิตภัณฑ์ โดยส่วนใหญ่ไม่เชื่อว่าการบริโภคจะทำให้เป็นโรค (ติดเชื้อ) เพราะยังบริโภคเป็นปกติ (88-95% ของกลุ่มตัวอย่าง) ต่างจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้นำชุมชน (กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล; n=315) ที่มีสัดส่วนของคนที่ไม่เชื่อกับคนที่เชื่อว่าบริโภคแล้วติดเชื้อโรคแตกต่างกันไม่มาก ในขณะที่กลุ่มประชาชนทั่วไป นักศึกษาเกษตรและนักศึกษาอื่นๆ (n=1,206) มีสัดส่วนของคนที่ไม่เชื่อมากกว่าไม่เชื่อ โดยกลุ่มตัวอย่างนี้ได้ลดการบริโภคลง แล้วหันไปบริโภคสัตว์อื่นมากขึ้นถึง 41% จากการงดบริโภคนดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ค้าและผู้แปรรูปอย่างมาก โดยทำให้มีรายได้ลดลง โดยเฉพาะในช่วงแรกที่พบโรค ผลการประกอบการ (กำไร) ลดลงไปถึง 75% หลังจากนั้นประมาณ 4 เดือน จึงค่อยๆ ดีขึ้น แต่ก็ยังไม่เท่าเดิม ทั้งนี้กลุ่มผู้ค้าสัตว์ปีกได้รับผลกระทบมากกว่ากลุ่มอื่นๆ สำหรับภาระงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับหมู่บ้าน (แพทย์ประจำตำบล สถานีอนามัยและ อสม, n = 173) พบว่า 73% ของกลุ่มตัวอย่างมีภาระงาน (เช่น การให้ความรู้ ให้คำแนะนำ) เพิ่มขึ้น โดยจะมีประชาชนมาขอคำแนะนำที่สถานีอนามัยมากถึง 93% ส่วนที่ขอจากแพทย์ประจำตำบลและ อสม. มีเพียง 33 และ 22% ของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าสถานีอนามัยเป็นหน่วยสาธารณสุขเบื้องต้นของชุมชน

ตารางที่ 3 ต้นทุนการผลิตไข่ไก่และราคาจำหน่ายไข่ไก่ในปี 2544-2548

	ต้นทุนไข่ (บาท/ฟอง)	ราคาจำหน่ายไข่ไก่แบบคละเกรด	
		(บาท/ฟอง)	(บาท/กก.)
2544	1.48	1.50	25.00
2545	1.52	1.40	22.86
2546	1.56	1.42	25.83
ปี 2547			
ม.ค.	1.80	1.85	33.64
ก.พ.	1.81	1.65	30.00
มี.ค.	1.93	1.57	28.55
เม.ย.	1.97	2.22	40.36
พ.ค.	2.00	2.22	40.36
มิ.ย.	2.01	2.33	42.36
ก.ค.	2.05	2.45	44.55
ส.ค.	1.99	2.45	44.55
ก.ย.	1.98	2.39	43.69
ต.ค.	1.95	2.07	37.64
พ.ย.	1.96	1.76	32.00
ธ.ค.	1.84	1.90	34.36
เฉลี่ย 2547	1.94	2.04	37.15
ม.ค. 2548	1.84	2.23	40.55
ก.พ. 2548	1.89	2.16	39.27

แหล่งข้อมูล : เจริญโภคภัณฑ์ (2548)

นิรนาม (2547) รายงานว่า การเกิดไข้หวัดนกในช่วงปี 2546-2547 ส่งผลให้ยอดการส่งออกไก่เนื้อแช่แข็งลดลงถึง 30,000 ล้านบาท ทำให้ต้องลดอัตราการผลิตลงครึ่งหนึ่ง (50-60%) เป็นผลให้เกิดการเลิกจ้างงานแรงงานถึง 100,000 คน ในขณะเดียวกันราคาวัตถุดิบอาหารสัตว์ก็ถูกลงด้วย เช่น ข้าวโพดมีราคาลดลงประมาณ 10%

อย่างไรก็ดี จากข้อมูลในตารางที่ 3 การรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องไข้หวัดนกอย่างถูกต้อง ส่งผลให้ประชาชนทั่วไปหันมาบริโภคผลิตผล/ผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีกเหมือนเดิมอีกครั้ง แต่เนื่องจากการทำลายแม่ไก่ไข่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ราคาของผลิตผลและผลิตภัณฑ์จากสัตว์ปีก โดยเฉพาะไข่ไก่มีราคาสูงมากถึง 2.40 บาทต่อฟอง สูงกว่าราคาไข่เฉลี่ยในปี 2544-2546 ถึง 70% (2.40 vs. 1.40-1.50 บาท/ฟอง) ซึ่งเป็นไปตามกฎอุปสงค์อุปทาน ประกอบกับรัฐบาลขอความร่วมมือจากเกษตรกรให้ปรับปรุงฟาร์มเข้าสู่ระบบฟาร์มมาตรฐาน จึงจำเป็นต้องลงทุน

มาก ทำให้ต้นทุนการเลี้ยงสัตว์สูงขึ้น ผู้เลี้ยงไก่ไข่รายย่อยซึ่งก่อนหน้านี้มีเลี้ยงกระจายทั่วไปทุกภูมิภาคของประเทศไม่สามารถจะกลับมาเลี้ยงใหม่ได้ เพราะขาดแหล่งเงินทุนที่จะนำไปปรับปรุงโรงเรือนตามเงื่อนไขของกรมปศุสัตว์ และปัญหาอีกประการหนึ่งคือ รัฐบาลปล่อยให้ผู้ประกอบการรายใหญ่กำหนดราคาจำหน่ายเองอย่างอิสระตามกลไกตลาด ผู้ผลิตรายใหญ่จึงขายลูกไก่ไข่และไก่สาวอายุ 18 สัปดาห์ (ตารางที่ 4 และ 5) ในราคาที่สูงกว่าช่วงก่อนเกิดโรคระบาดอย่างมาก ประมาณ 57 และ 40% ตามลำดับ (22.13-22.82 vs. 14.21-17.59 บาท/ตัวลูกไก่ หรือ 121.20 vs. 86.01-94.01 บาท/ตัวไก่สาว)

ตารางที่ 4 ราคาจำหน่ายลูกไก่ไข่เพศเมียแรกเกิดและไก่ไข่สาวอายุ 18 สัปดาห์ ในปี 2544-2547

ปี	ราคาลูกไก่ไข่ (บาท/ตัว)			ไก่รุ่น-สาว ^{3/} (บาท/ตัว)
	1/	2/	เฉลี่ย	
2544	15.48	15.36	15.42	92.25
2545	17.49	17.59	17.54	94.01
2546	14.21	14.40	14.31	86.01
2547	22.13	22.82	22.48	121.20

^{1/} สมาคมผู้ผลิตอาหารสัตว์ไทย (2548)

^{2/} เจริญโภคภัณฑ์ (2548)

^{3/} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2548)

ตารางที่ 5 ราคาจำหน่ายลูกไก่ไข่เพศเมียแรกเกิดและไก่ไข่สาวอายุ 18 สัปดาห์ แสดงเป็นรายเดือนของปี 2547

เดือน	ราคาลูกไก่ไข่ (บาท/ตัว)			ไก่รุ่น-สาว ^{3/} (บาท/ตัว)
	1/	2/	เฉลี่ย	
ม.ค.	17.02	17.33	17.15	92.34
ก.พ.	20.17	20.50	20.33	104.93
มี.ค.	22.45	22.00	22.22	121.10
เม.ย.	23.15	26.00	24.57	128.67
พ.ค.	25.98	27.00	26.49	135.97
มิ.ย.	25.80	27.00	26.40	136.67
ก.ค.	26.07	27.00	26.53	136.34
ส.ค.	24.50	25.00	24.75	125.69
ก.ย.	24.10	25.00	24.55	125.00
ต.ค.	23.94	25.00	24.47	125.00
พ.ย.	23.18	18.00	18.11	114.54
ธ.ค.	14.16	14.00	14.08	108.16

^{1/} สมาคมผู้ผลิตอาหารสัตว์ไทย (2548)

^{2/} เจริญโภคภัณฑ์ (2548)

^{3/} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2548)

กฎเกณฑ์การขออนุญาตเพื่อเลี้ยงสัตว์ปีกใหม่

หลังจากมีการใช้มาตรการทำลายสัตว์ปีกเพื่อควบคุมและป้องกันการแพร่กระจายของโรค ไข้หวัดนก ตามมาตรฐานขององค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) คือ ทำลายสัตว์ปีกทุกชนิดในรัศมี 5 กม. จากจุดพบโรค และห้ามเคลื่อนย้ายสัตว์ปีกทุกประเภท รวมถึงผลิตภัณฑ์ (ไข่) ในพื้นที่รัศมี 50 กม. รวมทั้งต้องเว้นระยะการเลี้ยงเพื่อการเฝ้าระวังโรคอีก 90 วัน หากไม่มีการพบเชื้อซ้ำอีก เกษตรกรรายที่ประสงค์จะเลี้ยงสัตว์ปีกใหม่ต้องปฏิบัติตามมาตรการควบคุมโรคไข้หวัดนกของกรมปศุสัตว์ (กรมปศุสัตว์, 2548ข) ดังนี้

1. ผู้ประกอบการต้องผ่านการฝึกอบรมจากสำนักพัฒนาระบบ และรับรองมาตรฐานสินค้าปศุสัตว์ของกรมปศุสัตว์

2. ผู้ประกอบการต้องขอใบรับรองมาตรฐานฟาร์มจากกรมปศุสัตว์ โดยผู้ขอต้องเป็นเจ้าของหรือผู้จัดการฟาร์ม และดำเนินการปรับปรุงกิจการฟาร์มให้มีคุณสมบัติตามมาตรฐานฟาร์มที่กำหนด ทั้งนี้มาตรฐานฟาร์มที่ผ่านการรับรองแล้วมีอายุการใช้งานได้ 2 ปี

สำหรับฟาร์มที่จะผ่านเกณฑ์รับรองมาตรฐานต้องมีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการ (กรมปศุสัตว์, 2548ข) ดังนี้ 1) ต้องมีระบบการทำลายเชื้อโรคก่อนเข้า-ออกจากฟาร์มที่สามารถป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคได้ โดยจัดการให้โรงเรือนถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล การกำจัดของเสีย สิ่งปฏิกูลต่างๆ รวมถึงขยะต้องผ่านการกำจัดอย่างเหมาะสม 2) ต้องมีการบำบัดน้ำทิ้งจากฟาร์มก่อนออกสู่แหล่งน้ำสาธารณะ และต้องอยู่ห่างจากโรงฆ่าสัตว์ปีกอย่างน้อย 5 กม. 3) ด้านบุคลากร สัตวแพทย์ สัตวบาล และผู้เลี้ยงสัตว์ ต้องมีเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนสัตว์ 4) มีการจัดแบ่งบริเวณพื้นที่แยกเป็นสัดส่วน 5) การจัดการด้านสุขภาพสัตว์ ต้องมีโปรแกรมให้วัคซีนป้องกันโรคที่เหมาะสม ให้มีสัตวแพทย์ควบคุมกำกับดูแลด้านสุขภาพสัตว์และสุขอนามัยภายในฟาร์ม โดยสัตวแพทย์ต้องมีใบอนุญาตประกอบการบำบัดโรคสัตว์ชั้นหนึ่งและได้รับใบอนุญาตผู้ควบคุมฟาร์มจากกรมปศุสัตว์

มาตรการควบคุม/ป้องกันการเกิดโรคไข้หวัดนก

กรมปศุสัตว์ (2548ข) กำหนดว่า ฟาร์มที่มีการทำลายสัตว์ปีกภายใต้เงื่อนไขการควบคุมโรคไข้หวัดนก หากประสงค์จะนำสัตว์ปีกเข้าไปเลี้ยงใหม่เกษตรกรต้องปฏิบัติ ดังนี้

1) ทำความสะอาดและทำลายเชื้อโรค รวมถึงพาหนะนำโรคตามเกณฑ์ที่กรมปศุสัตว์กำหนด และพักฟาร์มอย่างน้อย 21 วัน

2) จดทะเบียนฟาร์มและปรับเปลี่ยนให้เป็นฟาร์มระบบปิด ตามมาตรฐานฟาร์มสัตว์ปีก ของกรมปศุสัตว์ (ไม่จำเป็นต้องเป็นโรงเรือนปิด) มีระบบป้องกัน โดยการล้อมรั้ว มีการควบคุมการ เข้า-ออกของคนและพาหนะ มีบ่อน้ำยาฆ่าเชื้อโรคก่อนเข้าออกฟาร์มและโรงเรือน โรงเรือนต้องมี หลังคาและตาข่ายคลุมมิดชิดเพื่อป้องกันนก หนู และแมลง (ถ้าฟาร์มยังไม่ผ่านการรับรองมาตรฐาน ต้องผ่านการตรวจรับรองด้านการป้องกันโรคสัตว์จากสัตวแพทย์ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดโดย อนุโลม จนถึง 31 ธันวาคม 2547)

3) เจ้าของฟาร์มสัตว์ปีก หรือผู้ควบคุมดูแลฟาร์มสัตว์ปีก ต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตร ผู้ควบคุมดูแลฟาร์มสัตว์ปีกจากกรมปศุสัตว์

4) ฟาร์มสัตว์ปีกในพื้นที่รัศมี 5 กม. จากจุดที่พบโรค ต้องไม่มีสัตว์ปีกป่วยเป็นโรคซ้ำอีก เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 21 วัน

หลังจากนำสัตว์ปีกเข้าเลี้ยงใหม่แล้ว หากพบสัตว์ป่วยหรือตายมากผิดปกติให้รีบแจ้ง เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ทันทีภายใน 24 ชม. และห้ามเคลื่อนย้ายสัตว์รวมทั้งขี้มูลและซากสัตว์นั้น หากไม่ ปฏิบัติตามจะมีโทษจำคุกไม่เกินสองเดือนหรือปรับไม่เกินสี่พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ทั้งนี้หากมี การทำลายสัตว์ปีกภายในฟาร์มอีก รัฐบาลจะไม่ชดใช้ค่าเสียหาย (กรมปศุสัตว์, 2548ข)

กรณีที่มีการเคลื่อนย้ายสัตว์ปีกภายในประเทศ หากเป็นการเลี้ยงลักษณะฟาร์มหรือเลี้ยง ตั้งแต่ 200 ตัวขึ้นไป ให้ยื่นคำขอเคลื่อนย้ายที่สำนักงานปศุสัตว์อำเภอ หรือสำนักงานปศุสัตว์จังหวัด

นอกจากนี้กรมปศุสัตว์ (2548ข) ยังได้กำหนดให้มีการขึ้นทะเบียนผู้เลี้ยงสัตว์ปีก และโรง ฆ่าสัตว์ปีกทั้งหมด ส่วนในไก่ชนให้ทำสมุดประจำตัว ซึ่งในรายงานดังกล่าวระบุว่า มีผู้ลงทะเบียน ไปแล้วจำนวน 1,271,644 ราย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การระบาดของโรคไข้หวัดนกทำให้กรมปศุสัตว์ต้องออก มาตรการต่างๆ เพื่อควบคุมโรค ซึ่งมาตรการหนึ่งที่มีการกล่าวถึงกันมาก คือ การปรับเปลี่ยน โรงเรือนจากแบบเปิดไปเป็นแบบปิด ทั้งนี้โรงเรือนทั้งสองประเภทดังกล่าวต่างก็มีข้อดี ข้อเสีย แตกต่างกันในส่วนข้อดีของโรงเรือนปิด คือ สามารถรักษาการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิภายใน โรงเรือนให้มีความสม่ำเสมอได้ดีกว่าโรงเรือนแบบเปิด ส่งผลให้สัตว์มีสุขภาพดีกว่า ให้ผลผลิตที่ สูงกว่า เนื่องจากสัตว์กินอาหารได้มากกว่าและไม่ต้องปรับตัวมากต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อม สำหรับข้อเสียของโรงเรือนปิด ได้แก่ 1) ต้องลงทุนในระยะเริ่มต้นสูง รวมทั้งต้อง มีค่าใช้จ่ายที่ตามมาอีก เช่น ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำ ค่าสีกหรือของอุปกรณ์ 2) หากไม่เข้าในระบบและ ปฏิบัติไม่ถูกต้อง จะนำไปสู่ความเสียหายมากกว่าโรงเรือนแบบเปิด 3) หากเลี้ยงสัตว์หนาแน่น เกินความสามารถในการจัดการ อาจทำให้เกิดปัญหาสุขภาพและการให้ผลผลิตที่ต่ำกว่า มาตรฐานได้